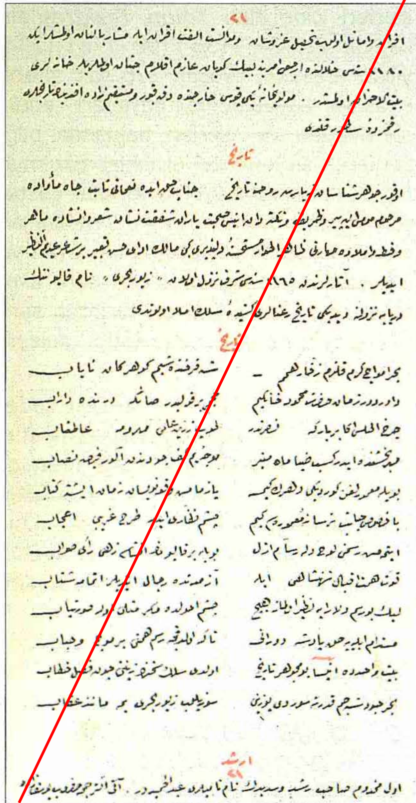
liğine sahiptir. Bu yüzden, bilhassa ilgili olduğu dönem için tek kaynak durumundadır.

Âdâb-ı Zurefâ basılmamıştır. Bugün eserin dört nüshası bilinmektedir. Otuz sekiz şair ihtiva eden Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Esad Efendi, nr. 3876/1, vr. 1ª-29ᵇ) nüsha eksik olup "R" harfinde Râşid Efendi'nin biyografisinin bir kısmından başlamaktadır. Müellif hattı olan diğer nüsha ise (Esad Efendi, nr. 3873) tamdır. Bu nüshanın sayfa kenarlarında bazı ilâveler bulunmaktadır. Ali Cânib bu ilâvelerin Müstakimzâde'ye ait olduğunu delillerle ortaya koymuştur. Doksan dokuz varak olan bu nüshanın bazı yaprakları boştur. Eserin diğer iki nüshası, Millet Kütüphanesi ile (Ali Emîrî, Tarih, nr. 762) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 91) bulunmaktadır. Sonuncu nüsha, Zihnî adlı bir müstensih tarafından, eksik bırakılan bilgiler ve şiir örnekleri tamamlanarak istinsah edilmiştir.

Âdâb-ı Zurefâ'dan bir sayfa (İÜ Ktp., TY, nr. 91)

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, III, 48; Şerif Oktürk, *İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şuarâ Tezkireleri* (lisans tezi, 1945), İÜ Edebiyat Fakültesi; *İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*, İstanbul 1947, 7. fas. (*Şuarâ Tezkireleri*), s. 604; Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyâtı Târihi*, İstanbul 1971, II, 789; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 320-323; Babinger (Üçok), s. 343; Ali Cânib, "On İkinci Asır Tezkirecilerinden Râmiz Efendi ve Eseri", *Hayat Mecmuası*, sy. 27, İstanbul 1927, s. 3-4; J. S. Robinson, "The Ottoman Biographies of Poets", XIV, *JNES* (1965), s. 57-74; Abdülkadir Karahan, "Tezkire", *İA*, XII/1, s. 229; *TDEA*, I, 30.

MUSTAFA İSEN

ÂDÂBÜ'L-ARAB ve'l-FÜRS
(آداب العرب والفرس)
(bk. CÂVİDÂN-HIRED).

ÂDÂBÜ'L-BAHS
(آداب البحث)
(bk. MÜNÂZARA).

ÂDÂBÜ'L-FETVÂ
(آداب الفتوى)
(bk. FETVA).

ÂDÂBÜ'L-KAZÂ
(آداب القضاء)
(bk. EDEBÜ'L-KÂDÎ).

ÂDÂBÜ KİTÂBETİ'L-MUSHAF
(آداب كتابة المصحف)
(bk. MUSHAF).

ÂDÂBÜ'L-MUHADDİS
(آداب المحدث)
(bk. MUHADDİS).

ÂDÂBÜ'L-MÜLÛK
(آداب الملوك)
(bk. SİYASETNÂME).

ÂDÂBÜ'L-MÜRÎD
(آداب المريد)

Sûfîlerin uymaları gereken kurallardan bahseden eserlere verilen genel ad.

Mutasavvıfların sohbetinde bulunanların, şeyhlere bağlananların ve tarikata girenlerin uymaları gereken âdâb ve erkândan, **seyrü sülûk*** sırasında göz önünde bulundurulması gereken kurallardan, şeyh ve **ihvan***a karşı takınılması gereken tavırdan bahseden, mürid ve dervişlere yol gösteren eserlere "Âdâbü'l-mürîdîn", "Edebü'l-mürîd", "Âdâbü'l-mutasavvıfe", "el-Vasâya" ve "Tarîkatnâme" gibi isimler verilmektedir.

Tasavvufta müridlerin âdâbı bahsi ya müstakil risâleler ve eserler halinde veya tasavvufa dair genel bilgiler veren eserlerin içinde bir bölüm olarak ele alınmıştır. Bu konu hakkında ilk olarak kaleme alınan başlıca müstakil eser ve yazarları şunlardır: Yahyâ b. Muâz er-Râzî (ö. 258/872), ***Kitâbü'l-Mürîdîn*** (bk. *GAS*, I, 646). Ebû Nuaym, ***Hilyetü'l-evliyâ***ʾda (Kahire 1394-99/1974-79, X, 55-66) bu eserden iktibasta bulunur. Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857), ***Âdâbü'n-nüfûs*** (bk. *GAS*, I, 641). Hakîm et-Tirmizî (ö. 285/898), ***Âdâbü'l-mürîdîn*** (nşr. Abdülfettâh Abdullah Bereke, Mısır, ts.); ***Edebü'n-nefs*** (bk. *GAS*, I, 658). Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 298/910), ***Edebü'l-müftakir ilallāh*** (bk. *GAS*, I, 649). Ebû Ali er-Rûzbârî (ö. 303/915), ***Kitâbü Edebi'l-fakr*** (bk. *GAS*, I, 663). Ebü'l-Kāsım el-Vezzân (h. V. asır), ***Edebü'l-mürîdîn*** (bk. *GAS*, I, 676). Sülemî (ö. 412/1021), ***Âdâbü's-suhbe ve hüsnü'l-ʿuşre*** (Kudüs 1954); ***Câmiʿu âdâbi's-sûfiyye*** (nşr. S. Ateş, Ankara 1981); ***Âdâbü'l-fakr ve şerâʾituh; Beyânü zeleli'l-fukarâʾ ve mevâcibü âdâbihim*** (bk. *GAS*, I, 673). Ebû Bekir b. Dâvûd es-Sâlihî (ö. 806/1403), ***Âdâbü'l-mürîd*** (bk. *GAL Suppl.*, II, 149). Abdülvehhâb eş-Şa'rânî (ö. 973/1565), ***Edebü'l-mürîd*** (bk. *GAL Suppl.*, II, 467). Tâceddin b. Zekeriyyâ el-Abşemî (ö. 1050/1640), ***Âdâbü'l-mürîdîn*** (bk. *GAL Suppl.*, II, 618). Abdullah b. Alevî el-Haddâd (ö. 1132/1720), ***Risâletü âdâbi sülûki'l-mürîd*** (Mısır 1958).

Tasavvufa dair genel mahiyetteki eserlerde de âdâbü'l-mürîd bahsine geniş bir yer ayrılmıştır. Meselâ Serrâc, *el-Lumaʿ*da (Mısır 1960) "Kitâbü edebi'l-mutasavvıfe" başlığı altında konuyu geniş olarak ele almıştır (s. 194-280). Kuşeyrî ise *er-Risâle*'sinde hem irade ve edep bahsinde, hem de eserine eklediği son bölümde müridlerin dikkat etmeleri gereken kaide ve esaslardan bahsetmiştir. Hücvîrî'nin *Keşfü'l-mahcûb*'unda da konu ele alınmıştır. Ebû Tâlib el-Mekkî *Kūtü'l-kulûb*'da müridlerin uymaları gereken âdâb ve esaslara bir bölüm ayırdıktan sonra eserinin değişik yerlerinde çeşitli vesilelerle bu

meseleyi tekrar tekrar ele almış, Gazzâlî de *İḥyâʾü ʿulûmi'd-dîn*'de aynı yolu tutmuştur. Tekke ve hankah teşkilâtı ile gelişen tarikat nizamına paralel olarak âdâbü'l-mürîd konusu da gelişmiştir. Özellikle Ebû Saîd Ebü'l-Hayr'ın (ö. 444/1052) tekkelerde uyulması gereken kuralları esaslı bir şekilde tesbit etmesinden sonra konu daha da önem kazanmıştır.

Âdâbü'l-mürîd alanında yazılan eserlerin en meşhuru, Ebü'n-Necîb Ziyâeddin es-Sühreverdî'nin ***Âdâbü'l-mürîdîn**** adlı eseridir. Mürid ve sâliklerin âdâbı hakkında İbnü'l-Arabî'nin yazdığı şu eserler de önemlidir: *Risâletü künhi mâ lâ büdde li'l-mürîd minhü* (Kahire 1328); *Tuḥfetü's-sefere ilâ ḥażreti'l-berere* (İstanbul 1300); *Risâletü'l-emri'l-muḥkemi'l-merbûṭ* (İstanbul 1315); *Tedbîrâtü'l-ilâhiyye* (Leiden 1919); *Mevâḳıʿu'n-nücûm* (Kahire 1332); *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye* (İstanbul 1293, IV, 576-718). İbnü'l-Arabî'nin bu eserlerde bahis konusu ettiği âdâb ve tavsiyeler tekke ve tarikat âdâbı mahiyetinde olmayıp ilk sûfîlerde olduğu gibi genel mahiyette tavsiyelerdir.

Tekke ve tarikat nizamı tam olarak ortaya çıktıktan sonra müridlerin âdâbı meselesi de buna göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. İlk olarak müridlerin hankah ve ribâtlarda gözetmeleri gereken edep ve kaideleri, Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî'nin yeğeni Şehâbeddin es-Sühreverdî (ö. 632/1234) *ʿAvârifü'l-maʿârif*'te düzenli bir şekilde anlatmıştır. Bu arada tarikat kurucusu şeyhler de bu konuya dair eserler yazmışlardır. Kādiriyye tarikatının kurucusu Abdülkādir-i Geylânî (ö. 561/1165), *el-Ġunye* adlı eserinin sonunda âdâbü'l-mürîd konusunu geniş olarak ele almıştır. Necmeddîn-i Kübrâ da (ö. 628/1230) *Âdâbü'l-mürîdîn* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 404) adıyla bir eser yazmıştır. Ebü'l-Mefâhir Yahyâ Bâharzî'nin (ö. 736/1335) *Evrâdü'l-aḥbâb ve fuṣûṣü'l-âdâb* (Tahran 1358 hş.) adlı eseri de buna dairdir. Nakşibendiyye tarikatına mensup müridlerin uymaları gereken kurallardan bahseden eserlerden bazıları şunlardır: Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Behcetü's-seniyye* (Mısır 1303). Muhammed b. Süleyman el-Bağdâdî, *el-Ḥadîḳatü'n-nediyye fî âdâbi ṭarîḳati'n-Naḳşibendiyye* (Mısır 1313). Eşrefoğlu Rûmî ile Aziz Mahmud Hüdâyî'nin *Tarîkatnâme*'leri Türkçe'dir. Adı geçen eserlerden başka melâmet veya fütüvvet ehline has olan âdâbdan bahseden eserler de vardır. Sülemî'nin *Risâletü'l-Melâmetiyye* (nşr. Afîfî, Mısır 1943) ve *Kitâbü'l-Fütüvve*'si (nşr. S. Ateş, Ankara 1977) buna örnek teşkil eder. Ayrıca bütün **fütüvvetnâme***lerde de bu konuya geniş yer ayrılmıştır. Bu tür eserlerde sadece tasavvufa yeni giren veya **sülûk*** halinde bulunan müridlerin uymaları gereken kurallar anlatılmaz; aynı zamanda mürşid ve şeyhlerin hal ve hareketlerinin nasıl olması lâzım geldiği de açıklanır.

BİBLİYOGRAFYA : Metin içinde verilmiştir.

 SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDÂBÜ'l-MÜRÎDÎN
(آداب المريدين)

Ebü'n-Necîb Abdülkāhir b. Abdullah es-Sühreverdî'nin (ö. 563/1167) müridlerin uyması gereken kurallardan bahseden eseri.

"Müridlerin âdâbı" konusunda bu eserden önce de müstakil kitaplar yazılmış (bk. ÂDÂBÜ'L-MÜRÎD), ayrıca *el-Lumaʿ*, *er-Risâle*, *Ḳūtü'l-ḳulûb* gibi eserlerde konuya geniş yer ayrılmıştır. Ancak müridlerle ilgili meseleler ilk defa Ebü'n-Necîb'in bu eserinde ayrıntılı ve düzenli bir şekilde ele alınmıştır. Şehâbeddin es-Sühreverdî, *ʿAvârifü'l-maʿârif* adlı eserini yazarken, amcası ve aynı zamanda şeyhi olan Ebü'n-Necîb'in bu eserinden geniş ölçüde faydalanmıştır.

Âdâbü'l-mürîdîn'in (Kahire, ts.) giriş kısmında, Kelâbâzî'nin *et-Taʿarruf*'unda olduğu gibi, "sûfîlerin itikatları" hakkında bilgi verilmiş, ayrıca **fakr, tasavvuf, melâmet** ve **kerâmet** terimleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra tasavvuf-şeriat münasebeti incelenmiş, sûfîlerin ahlâk, ahval ve makamları anlatıldıktan sonra ilim, **bidâyet***, nefs, sohbet, sefer, giyim, yeme, uyuma, hastalık gibi konular ve bunlarla ilgili âdâb açıklanmıştır. Eser konu ve muhteva açısından yeni olmamakla birlikte, müridlik âdâbı hakkında derli toplu bilgi vermesi ve *ʿAvârifü'l-maʿârif*'e kaynak teşkil etmesi bakımından tasavvuf tarihinde önemli bir yere sahiptir. *Âdâbü'l-mürîdîn*, müellifin biyografisi, eserin küçük bir özeti, neşirde takip edilen metot ve kullanılan nüshalar hakkında bilgi veren bir giriş yazısıyla birlikte Menahem Milson tarafından yayımlanmıştır (Jerusalem 1978).

Başlıca Şerh ve Tercümeleri. 1. *Âdâbü'l-mürîdîn.* Ömer b. Muhammed b. Ahmed Şîrkân'ın Farsça tercümesi, orijinalinin adını taşır. XIII. yüzyılda yapılan bu tercüme Necîb Mâyil-i Herevî tarafından neşredilmiştir (Tahran 1984). **2.** *el-Ḫâtime.* *Âdâbü'l-mürîdîn*'i birkaç defa Farsça'ya çeviren Hintli müellif Gîsûdırâz, eseri *el-Ḫâtime* adıyla Arapça olarak şerhetmiştir (nşr. Hâfız Seyyid Atâ Hüseyin, Haydarâbâd 1358 hş.). **3.** *Evrâdü'l-aḥbâb.* Yahyâ Bâharzî'nin *Evrâdü'l-aḥbâb ve fuṣûṣü'l-âdab* adlı eserinin birinci bölümü olan *Evrâdü'l-aḥbâb, Âdâbü'l-mürîdîn*'in Farsça serbest bir tercümesidir. Bu eser de İrec Afşar tarafından neşredilmiştir (Tahran 1358 hş.).

BİBLİYOGRAFYA : Metin içinde verilmiştir.

 SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDÂBÜ's-SÜLÛK
(آداب السلوك)

(bk. SÜLÛK).

ÂDÂBÜ TİLÂVETİ'l-KUR'ÂN
(آداب تلاوة القرآن)

(bk. TİLÂVET).

ÂDÂBÜ'l-VİZÂRE
(آداب الوزارة)

(bk. SİYÂSETNÂME).

ADAK

Dinen mükellef tutulmadığı halde kişinin kendi vaadiyle üzerine vâcip kıldığı ibadet.

Türkçe **adak** kelimesinin Arapça karşılığı olan **nezr** (النذر), lugatta "insanın yerine getirmeyi kendisine borç (vâcip) kıldığı, vaad ettiği şey" mânasına gelmektedir. **Nezr** kelimesinin kökünde "vâcip kılmak, gerekli kılmak" mânası bulunduğundan İmam Şâfiî, kasten yaralama suçunda ödenmesi gereken diyeti (**erş***) **nezr** diye adlandırmıştır. Kelimenin kök anlamlarından biri de "uyarıcı ve sakındırıcı mahiyetteki tebliğ ve i'lâm"dır (bk. İNZÂR). Nitekim adak olarak verilen şeye **nezîre** dendiği gibi, ordudaki öncü ve gözcü birliklerine de -düşmanın durumunu bildirmeleri sebebiyle- aynı ad verilmiştir (bk. *Tâcü'l-*